

Het kon minder

Thijs Broer
en Peter Kee

HET KON MINDER

*De lessen van
Johan Remkes*

UITGEVERIJ PLUIM
AMSTERDAM/ANTWERPEN

Dit boek is tot stand gekomen met steun van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten.

www.fondsbjp.nl

Eerste druk, augustus 2025

© 2025 Thijs Broer en Peter Kee

Omslagontwerp Loudmouth
Typografie binnenwerk Perfect Service
Auteursfoto Merlijn Doomernik
Productiebegeleiding Tim Beijer
Drukkerij Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 934 2060 1

NUR 697

www.uitgeverijpluim.nl

Geen enkel deel van dit boek mag worden gebruikt voor het trainen van kunstmatige intelligentie.

Inhoud

Voorwoord 7

I Eerste stappen

- 1 Het lege land 13
- 2 Als ik hem voor mijn bumper krijg, geef ik gas 20
- 3 Het akkoord van de Wolthoorn 26
- 4 Het gaat niet om jou, het gaat om je functie 29
- 5 Watergate aan de Waddenzee 34
- 6 De aarde beeft 40

II Harde lessen

- 7 Nee zeggen is geen optie 47
- 8 Spoken uit het verleden 54
- 9 Wonen is een werkwoord 57
- 10 Mission impossible 62
- 11 Het schip moet toch varen 68
- 12 Een ongeleid projectiel 76
- 13 Motie van wantrouwen 80
- 14 Schop ze van het terras! 86
- 15 IJzeren Rita 91

- 16 Mark, zo kan het niet langer 98
- 17 De beste burgemeester die Groningen nooit heeft gehad 104

III Bijsturen in een stuurloos land

- 18 Operatie Schoon Schip 109
- 19 Beste Henk 114
- 20 Een ragfijn spel 121
- 21 De ongehoorde burger 126
- 22 Goede Vrijdag 133
- 23 Brand meester 136
- 24 Overpeinzingen onder de kerstboom 145
- 25 Noorderling in het Gouvernement 154
- 26 Daar kunnen we wat van leren 159

IV De Methode Remkes

- 27 Gestold wantrouwen 165
- 28 Uitstel van executie 172
- 29 PAS-melders en piekbelasters 177
- 30 Een beetje verliefd op Johan 183
- 31 De tranen van Piet 191
- 32 De ereschuld 196
- 33 Het kon minder 203
- 34 De deur op een kier 210
- 35 Een slechte start 215
- 36 Een verpletterend bericht 219
- 37 De Methode Remkes 222

Voorwoord

De voorjaarszon tuimelt door de hoge bomen als we aankomen bij hotel Prinsenhof in het oude centrum van Groningen voor een eerste gesprek met Johan Remkes. Daar staat hij al bij de entree van het hotel te roken, in zijn lange regenjas. Het is april 2023. Een paar weken eerder hebben we Remkes gebeld: dat we een boek over hem willen maken. Daar had hij helemaal geen zin in.

‘Een boek over mij, dat hoeft niet zo nodig,’ zei Remkes. Pas toen we hem verzekerden dat het geen biografie moest worden, maar dat we wilden beschrijven hoe hij het had gebracht tot veelgevraagd probleemoplosser in dit stuurloze land, van het Haagse stadhuis tot het Gouvernement in Limburg, van het stikstofprobleem tot de aardbevingsschade in Groningen, en dat we door zijn ogen wilden laten zien hoe het Nederlandse politieke landschap veranderd was tijdens zijn lange politieke en bestuurlijke loopbaan, en welke inzichten hij onderweg had opgedaan en wat anderen daar misschien van konden leren, pas toen bromde hij: ‘Laten we dan maar eens praten.’

En daar staat hij nu zwijgend te roken in zijn lange regenjas.

Als het ijs is gebroken – bij Johan Remkes, stugge Groninger die hij is, kan dat even duren – volgen in de loop van de maanden tientallen gesprekken: in Café Wolthoorn in het hart van Groningen, waar Remkes als jong raadslid in de roerige jaren zeventig al regelmatig een borreltje dronk, in Perscentrum Nieuwspoort, waar hij als Kamerlid en minister vrijwel dagelijks neerstreek, in een hotel nabij het provinciehuis in Haarlem, waar hij zich ontwikkelde tot de meest invloedrijke provinciebestuurder van Nederland, en vaker nog in hotel Prinsenhof, waar hij in de loop van de jaren talloze vertrouwelijke gesprekken voerde met bestuurders en politici om vastgelopen politieke en bestuurlijke kwesties vlot te trekken, vlak bij zijn huis aan de Noorderhaven in Groningen, de stad waar hij al die jaren een eigen woning had gehouden.

We spraken over zijn jeugd als tuinderszoon in het Groningse Zuidbroek, waar hij als jong ventje meemaakte dat de eerste gasleidingen vanuit Slochteren werden aangelegd. Over zijn eerste stappen in de Groningse gemeenteraad in de gepolariseerde jaren zeventig, toen de PvdA nog oppermachtig was in het rode Groningen. Over zijn jaren als gedeputeerde in de noordelijke provincie, toen de bodem begon te dalen door de gasboringen. Over de paarse kabinetten waar hij bij betrokken was. Over de opkomst van Pim Fortuyn en Geert Wilders die hij van nabij meemaakte. Over de harde lessen die hij leerde tijdens zijn soms moeizaam verlopen ministerschap op Binnenlandse Zaken, toen hij zwaar onder vuur kwam te liggen omdat hij tijdens zijn vakantie in Thailand niet onmiddellijk naar het rampgebied van de tsunami was afgereisd. Over de manier waarop hij Mark Rutte bijstuurde, op weg naar de macht en later in het

Torentje. Over zijn jaren als commissaris van de Koning in Noord-Holland, toen hij daar na de corruptieaffaire rond Ton Hooijmaijers de bezem door het provinciebestuur haalde. Over zijn periode als interim-burgemeester in Den Haag, waar hij de puinhoop moest opruimen die zijn voorganger had achtergelaten. Over zijn tijd als waarnemend gouverneur in Limburg, waar hij in zijn eentje bijna drie maanden lang het gehele opgestapte college verving. Over zijn rol als informateur, toen hij met frisse tegenzin de rivalen Mark Rutte, Sigrid Kaag en Wopke Hoekstra een coalitie liet smeden. Over zijn beroemde stikstofadvies, toen hij na maanden van woedende boerenprotesten het land tot rust wist te krijgen met rake, warme zinnen over de wanhoop die hij in de ogen van redelijke mensen had gezien. Over de ellendige nasleep van de gasboringen voor zijn geliefde Groningen, de ereschuld die hij onvermoeibaar en uiteindelijk met succes onder de aandacht wist te brengen van de Haagse politiek.

Over de levensbedreigende ziekte die hem in september 2024 velde, waardoor hij het grootste deel van zijn taken moest neerleggen: een kwestie waarover hij in het openbaar nog vrijwel niets had gezegd.

En omdat Remkes ‘woordkarig’ is, zoals hij het zelf uitdrukt, gingen we ook te rade bij tientallen ministers, bestuurders, Kamerleden, ambtenaren, adviseurs en oude Groningse kameraden die in al die decennia van nabij met hem te maken hebben gehad.

Zo begon langzaam een beeld op te doemen van een man die tot zijn eigen verbazing in het middelpunt van de belangstelling kwam te staan als veelgevraagd probleemoplosser in het hart van de macht, een baken van rust in een land waar

de polarisatie en het populisme om zich heen grepen, terwijl hij voor zijn gevoel al die jaren gewoon had gedaan wat veel anderen in de dolgedraaide politieke praktijk kennelijk uit het oog waren verloren: grondig voorbereiden, goed luisteren, helder samenvatten, een onafhankelijke koers uitzetten en daar dan stevig aan vasthouden. Je zou het de Methode Remkes kunnen noemen. Maar daar is nog veel meer over te zeggen.

Laten we bij het begin beginnen.

Thijs Broer en Peter Kee, augustus 2025

I

EERSTE STAPPEN

Het lege land

De dauw ligt nog op de eindeloze velden van Midden-Groningen als Johan Remkes, twaalf jaar oud, wakker wordt van ronkende machines. Hij schiet zijn overall en laarzen aan en rent naar buiten. De graafmachines zijn gekomen! Vijf jaar eerder is in het nabijgelegen Slochteren aardgas ontdekt: diep onder de Groningse klei ligt 300 miljard kuub van het vloeibare goud te wachten. En nu, in het voorjaar van 1964, wordt de pijplijn aangelegd vlak bij de tuinderij van zijn vader in Zuidbroek, van Slochteren naar Veendam, om heel Nederland op het Groningse gas aan te sluiten.

In de vroege voorjaarszon rent Johan over het pad tussen de kassen en rijen prille plantjes naar het hek. Even verderop liggen de zware, stalen pijpen, bijna een meter in doorsnee, al klaar naast het tracé. Terwijl een reusachtige graafmachine met een schoepenrad een sleuf trekt door de akkers, houden Amerikaanse ingenieurs met kaarten in de hand toezicht op het werk en staan landmeters door hun kijkers te turen in de richting van Veendam, waar het tracé verdwijnt in de nevel.

Als het werkvolk aan het eind van de middag vertrokken is gaat Johan met zijn kameraden op onderzoek. Ze klaute-

ren op de bergen grond naast de sleuf, springen op de buizen, gooien met hompen aarde naar elkaar. Als hij laat die avond in bed ligt voelt hij de opwinding nog: de toekomst is gekomen in het stille, lege land.

Van de rampzalige gevolgen van de boringen die hij decennia jaar later als bestuurder op zijn bord zal krijgen – bodemdaling, aardbevingen en miljardenschade voor de Groningers –, heeft de kleine Johan nog geen idee.

In december 1964, nog geen acht maanden na het begin van de werkzaamheden, heeft de hogedrukleiding voor het Groningse gas het Zuid-Limburgse Geleen bereikt, zo'n 340 kilometer verderop. Vijf miljoen kooktoestellen en verwarmingsinstallaties moeten geschikt worden gemaakt voor het laagcalorische gas, talloze kolenfornuizen kunnen naar de schroothoop. Van hogerhand is bepaald dat de distributiebedrijven de kosten moeten dragen, à 250 gulden per aansluiting. Van milieuregels, perikelen met vergunningen, de inspraak van burgers en de hindermacht van de ondernemerslobby hebben de betrokken bestuurders nog geen last: als het algemeen belang voorop staat, moet alles aan de kant. Vrijwel alle landeigenaren langs het tracé werken mee, behalve jonkheer Frits Schimmelpenninck in Putten, die weigert te buigen voor het geld dat hem door de NAM wordt geboden. Zijn wekenlange verzet bereikt ook de pers. Als societyverslaggever Stan Huygens van *De Telegraaf* aanbelt om de bokkige aristocraat te spreken te krijgen, opent jonker Frits alleen het kleine raampje in de deur en poeiert hij de verslaggever af. Uiteindelijk moet de minister van Verkeer en Waterstaat eraan te pas komen om Schimmelpenninck te dwingen de NAM de ruimte te geven. Het blijkt een kleine hindernis. In 1969, ruim binnen de gestelde termijn, is het

grote project voltooid en stroomt het Groningse gas naar vrijwel alle huishoudens en bedrijven in Nederland.

Intussen groeit Johan Remkes op in Zuidbroek. In de lange zomers helpt hij mee op de tuinderij van zijn vader, bij het telen van kropsla, komkommers en tomaten. Hij leert op de trekker rijden, en overeind te blijven tussen de seizoensarbeiders: bonkige Groningers uit Veendam en de omringende dorpen. In Groningen wordt overwegend rood gestemd, vooral in het noordoosten van de provincie: de Graanrepubliek, waar de herenboeren nog tot diep in de twintigste eeuw de dienst uitmaakten. Het is niet lang geleden dat de landarbeiders, als de oogsten waren gedaan, in stoffige schuren keien moesten kloppen om de barre winter door te komen. In dorpen als Beerta en Finsterwolde stemmen ze in de jaren zestig en zeventig nog massaal op de CPN, in de hoop op een nieuwe dageraad en een beter leven.

Maar de vader van Johan, Reinder Remkes, stemt al jaren vvd: de partij van deftige liberalen als Pieter Oud en Molly Geertsema. In de rode dorpen van Midden-Groningen is hij een vreemde eend in de bijt, maar hij zorgt goed voor zijn mensen. Vader Remkes, een eigenzinnige man, soms lastig in de omgang, is actief in allerlei agrarische besturen, net als moeder, dochter van een melkveehouder.

Vanaf zijn twaalfde gaat Johan Remkes naar de hbs op het Aletta Jacobs Lyceum in Sappemeer, twee kilometer fietsen langs het Winschoterdiep, bij westenwind in de walm van de strokartonfabriek. Onderweg langs het kanaal zingt hij met zijn vrienden Groningse liedjes, zoals 'Het Peerd van Ome Loeks', op de wijze van 'Daar wordt op de deur geklopt'. Hun schelle jongensstemmen klinken ver over het water: 'Peerd van Ome Loeks is dood, *hartstikke dood!*'